

S Ə N Ə T Ş Ü N A S L I Q

UOT 78.03

İNARA MƏHƏRRƏMOVA*

BƏSTƏKAR VASİF ALLAHVERDİYEV VƏ ONUN ÖMÜR YOLU

Təqdim olunan məqalə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin istedadlı nümayəndələrindən biri Vasif Allahverdiyevin yaradıcılığına, xüsusilə də onun “Heydər Əliyev. Ömür yolu” simfonik poemasına həsr olunmuşdur.

V. Allahverdiyev irihəcmli simfonik poemalardan kiçikhəcmli instrumental pyeslər, mahnı və romanslara qədər müxtəlif janr və formalı, müxtəlif mövzulu, rəngarəng xarakterli, parlaq üslublu bir çox əsərlərin müəllifidir.

Azərbaycan musiqi mədəniyyətində Heydər Əliyevə həsr olunan ilk irihəcmli əsərin mövzusu və məzmunu XX əsrin 90-cı illərində bəstəkarın Naxçıvan şəhərində ulu öndərlə şəxsən görüşündən sonra yaranmışdır.

Məqalədə bəstəkarın “Heydər Əliyev. Ömür yolu” simfonik poemasının dramaturgiyası, kompozisiya quruluşu, musiqi dilinin bəzi xüsusiyyətləri, ümummillə liderimizin obrazının musiqili xarakteristikası müəyyənləşdirilir. Bunlarla yanaşı əsərin səciyyəvi keyfiyyətləri və milli musiqi tariximizdə əhəmiyyətli rolu aşkara çıxarılır.

Açar sözlər: *janr, üslub, simfonik poema, üslub keyfiyyətləri, muğam, musiqi dili.*

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor Vasif Allahverdiyev milli bəstəkarlıq məktəbinin istedadlı, qabaqcıl, fərdi yaradıcılıq üslubu ilə seçilən nümayəndələrindən biridir. Bəstəkar olmaqla yanaşı, eyni zamanda o, peşəkar tarzən və peşəqoqdur.

Vasif Allahverdiyev A.Zeynallı adına orta ixtisas musiqi məktəbində təhsil almış, daha sonra təhsilini Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında davam etdirmişdir.

Hələ orta ixtisas musiqi məktəbində Vasif Allahverdiyev tar ixtisası üzrə təhsil almaqla yanaşı, eyni zamanda həmin dövrdə məktəbin direktoru, görkəmli bəstəkar, professor Vasif Adıgözəlovun sinfində fakültativ olaraq bəstəkarlıqla da məşğul olurdu. Onun bəstələdiyi əsərlər, əsasən də fortepiano əsərləri məktəbin tələbələri tərəfindən konsertlərdə, müxtəlif tədbirlərdə böyük məmnuniyyətlə ifa olunurdu.

Konservatoriyada Vasif Allahverdiyev mərhum bəstəkar, professor İsmayıl Hacıbəyovun sinfində artıq ciddi şəkildə, professional səviyyədə bəstəkarlıqla məşğul olmağa başladı.

Konservatoriyada təhsil aldığı illərdə o, rəngarəng janrlı bir çox əsərlər yazmış, müxtəlif konsertlərdə, festivallarda iştirak etmişdir. Artıq həmin dövrlərdə Vasif Allahverdiyevin bir sıra əsərləri Azərbaycan Televiziya və Radiosunun Qızıl fondunda lentə alınmışdır.

Diplom işi kimi özünün parlaq əsərlərindən biri olan “Atatürk” simfoniyasını təqdim etmiş və konservatoriyanı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Çəkdiyi zəhmətin, göstərdiyi səylərin, çalışqanlığının sayəsində Vasif Allahverdiyev bu gün artıq tanınmış, istedadlı bəstəkarlarımızdandır. Onun əsərləri nəinki respublikamızda, həmçinin İtaliya, Fransa, Almaniya, Nigeriya, Türkiyə, Kipr, Ukrayna və digər ölkələrin konsert salonlarında uğurla səslənir.

Vasif Allahverdiyevin hər bir əsərində onun müasir musiqi dilinin nailiyyətləri ilə bəhrələnməsi aydın şəkildə hiss olunur. Eyni zamanda bu müasirliyin milli köklərə istinadı da göz önündədir. Xalq musiqisinin qanunauyğunluqları bəstəkarın yaradıcılığında inkişaf etdirilir və dünya klassik musiqisinin təcrübəsi müasir dövrün yazı üsulları və vasitələri ilə fərdi şəkildə

zənginləşir.

Bəstəkarın yaradıcılığında, ilk növbədə Vətən və azadlıq uğrunda mübarizə mövzusu, şəhidlərin xatirəsi, həmçinin dostluq, sədaqət, məhəbbət mövzuları özünəməxsus şəkildə tərənnüm olunur.

V.Allahverdiyev irihəcmli simfoniya, simfonik poemalardan kiçikhəcmli instrumental pyeslər, mahnı və romanslara qədər müxtəlif janr və formalı, müxtəlif mövzulu, rəngarəng xarakterli, parlaq üslublu bir çox əsərlərin müəllifidir. Xalq çalğı alətləri orkestri üçün “Cəngi sədası”, taxta nəfəsli kvartet və zərb alətləri üçün yazılmış “Muğamsayağı”, simli orkestr üçün musiqi, simli kvartet, qarışıq xor və xalq çalğı alətləri orkestri üçün “Azərbaycan torpağıyam” odası, fortepiano üçün prelüdlər, variasiyalar, sonatina, “Uşaq pyesləri”, “Gənclik” süitası, fortepiano silsiləsi, skripka və fortepiano üçün pyes, marşlar, “Bəlkə görüşdük”, “Azərbaycan”, “Hara gedirsən”, “O yollar” kimi vokal əsərləri bəstəkarın yazdığı əsərlərin bir hissəsidir.

V.Allahverdiyevin Mustafa Kamal Atatürkə həsr etdiyi eyniadlı “Atatürk” simfoniyası, Ulu öndərimiz Heydər Əliyevə həsr etdiyi “Ömür yolu” simfonik poeması və “Sənsizlik” elegiyası, solist, xor və Böyük simfonik orkestr üçün “Vətən torpağı” odası, xalq çalğı alətləri üçün “Cəngi”, “Azərbaycanım”, solo tar üçün “Qarabağ” balladası yaradıcılığında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

V.Allahverdiyev klassiklərin davamçısı olmaqla yanaşı həm də novator bəstəkardır. O, Azərbaycan musiqisinə bir çox yeniliklər gətirmişdir. Nümunə kimi, bəstəkarın solo tar üçün “Qarabağ” balladasını göstərmək olar. İlk dəfə solo tar aləti üçün əsəri, məhz V.Allahverdiyev yazmışdır.

“Qarabağ” balladası Qarabağın düşmən erməni işğalına məruz qalması, çox sayda şəhidlərin verilməsi ilə bağlı faciəli hadisələri musiqi vasitəsilə təcəssüm etdirən bir əsər kimi Azərbaycan musiqi tarixinə daxil olmuşdur. Ballada Q.Qarayev adına Beynəlxalq Musiqi Festivalında, Kiyev şəhərində keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti günlərində, Niqeriya musiqi festivalında və müxtəlif konsert salonlarında tarzən, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti Sahib Paşazadənin ifasında böyük alqışlarla səslənmişdir.

Və yaxud da onun xalq çalğı alətləri orkestrinə gətirdiyi yeniliyi qeyd etmək lazımdır; belə ki, bəstəkar xalq çalğı alətləri orkestrinə fərqli münasibət göstərərək bu orkestrə simfonik təfəkkür gətirmişdir. Bu orkestr üçün yazdığı əsərlərdə V.Allahverdiyev xalq çalğı alətlərinin potensialından maksimum dərəcədə istifadə edərək alətlərin bütün imkanlarını göstərməyi bacarmışdır. Bu gün xalq çalğı alətləri orkestrinin ifasında artıq harmonik və polifonik üslublu əsərlər səslənir və təbii ki, orkestrin repertuarı da bu əsərlər sayəsində zənginləşmişdir.

V.Allahverdiyev simfonist-bəstəkardır. O, yaradıcılığında simfonik musiqiyə daha çox üstünlük verir. Bəstələdiyi simfoniya, simfonik poema, ümumiyyətlə, böyük simfonik orkestr üçün əsərləri buna sübutdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəstəkarın yalnız simfonik əsərləri deyil, həmçinin instrumental əsərləri belə, sanki simfonik ifadə səslənir. Bu isə V.Allahverdiyevin simfonik təfəkkürə malik olmasının parlaq göstəricisidir.

Yaradıcılığının digər sahələrində olduğu kimi, simfonik əsərlərində də bəstəkarın musiqi ifadə vasitələrindən mükəmməl şəkildə istifadə etmək bacarığı və onun musiqisinin təsir gücü, cazibədarlığı sayəsində dinləyicilər təsvir olunan hadisələrin şahidinə çevrilirlər. Bu cür qabiliyyətlər isə professionallıq nöqtəyi-nəzərindən böyük əhəmiyyət kəsb edir.

V.Allahverdiyevin ümummillə liderimiz Heydər Əliyevə həsr etdiyi “Ömür yolu” simfonik poeması da bu baxımdan yalnız bəstəkarın yaradıcılığında deyil, milli simfonik musiqi sahəsində xüsusi yer tutur.

“Heydər Əliyev. Ömür yolu” simfonik poemasının mövzusu və məzmunu XX əsrin 90-cı illərində bəstəkarın Naxçıvan şəhərində H.Əliyevlə şəxsən görüşündən sonra yaranmışdır. Bu

görüşdən yaranan təəssürat, ümummilli liderin şəxsiyyəti ilə tanışlıq bəstəkara belə bir əsər yazmaq üçün böyük stimül vermişdir. (Poema Azərbaycan musiqi mədəniyyətində Heydər Əliyevə həsr olunan ilk irihəcmli əsərdir).

V.Allahverdiyev bu ideyanı həyata keçirmək üçün və eyni zamanda obrazı daha dolğun, daha əhatəli və hərtərəfli təqdim etmək üçün, məhz simfonik poema janrına müraciət etmişdir. Bəstəkar poemada Heydər Əliyev şəxsiyyətinin musiqili xarakteristikasını ətraflı şəkildə verərək onun fikirlərini, hisslərini, dünyaya baxışını, həyatının ən mühüm dövrlərində baş verən hadisələri əks etdirmişdir. Müəllif ulu öndərimizi ictimai xadim, öz Vətənini, xalqını sevən, onun gələcəyi haqqında düşünən şəxsiyyət, eyni zamanda kövrək hissli bir insan kimi xarakterizə etmişdir.

Simfonik poemada bəstəkar keçən əsrin 90-cı illərində Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi və sosial həyatında baş verən hadisələrlə bağlı yaranmış kaos şəraitində Ulu öndərimizin apardığı siyasi fəaliyyəti parlaq şəkildə əks etdirir, həmçinin bu siyasi fəaliyyətin müxtəlif mərhələlərini musiqi dili vasitəsi ilə təsvir edir.

H.Əliyev şəxsiyyətini ümumxalq sevgisi ilə səciyyələndirən və bir lider kimi təqdim edən bəstəkar dramatik musiqi mövzularını, H.Əliyevlə ünsiyyətində müşahidə etdiyi güclü təəssüratın inikasını kimi təqdim edir.

Müəllif ifadədə H.Əliyevə ümumxalq məhəbbəti ilə yanaşı öz şəxsi münasibətini də bildirir. Qeyd olunmalıdır ki, bu, yalnız dahi şəxsiyyət haqqında düşüncələr deyil, həmçinin emosional duyğular, hisslər, əhval-ruhiyələrdir.

Poemada müxtəlif mövzular (qəhrəmanlıq, dramatik, lirik-fəlsəfi, faciəvi, təntənəli) əsərə hərtərəfli inkişafı xarakter verir və əsərin bütövlüyünə səbəb olur. Eyni zamanda burada subyektiv başlanğıcla aydın şəkildə ifadə olunmuş müəyyən nəqledicilik xüsusiyyətləri də vardır.

“Ömür yolu” simfonik poeması proqramlı əsərdir. (Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, V.Allahverdiyevin yaradıcılığında proqramlılığa meyillik xüsusiyyəti müşahidə olunur. Onun əsərləri özünün dəqiq düşünülmüş məzmunu ilə diqqəti cəlb edir).

Poema *Sonata allegro* formasında yazılmışdır. Əsərin məzmunu ilə bağlı poemanın *Sonata allegrosu* rəngarəng dəyişikliklərə məruz qalır. Müəllif tərəfindən sonata formasının belə bir sərbəst şərhə və aparıcı mövzunun ifadənin digər müxtəlif amilləri ilə qeyd olunması simfonik-poemanı fərdi və subyektiv xüsusiyyətlərlə zənginləşdirir. Əsərdə bəstəkarın fərdi üslublu yazı texnikası, mövzuya fərdi yanaşma tərzinə nəzərə çarpır.

Poemanın hissləri bir-birini əvəz etdikcə qarşıda müxtəlif lövhələr açılır.

Əsərin Giriş hissəsində Humayun muğamının intonasiyaları səslənir. İlk xanələrdən qəti və kəskin akkordlarla başlayan və bütün əsər boyu bir neçə dəfə təkrar olunan vurğu xalqı bir yumruq kimi birləşdirən bilən gücün labüdlüyünün ifadəsi kimi təqdim olunur.

Heydər Əliyevin mübarizliyi, fədakarlığı, vətənpərvərliyi, dövlətçiliyi, azərbaycançılığı poemanın əsas mövzusu olaraq əsərin süjet xəttini təşkil edir və bu xüsusiyyətlər sayəsində qəhrəmanın obrazı müxtəlif rakurslardan canlandırılır.

Əsas mövzu Çahargah muğamının intonasiyaları üzərində qurulmuşdur. Canlı, ekspressiv xarakterli əsas mövzunu köməkçi partiya əvəz edir. Köməkçi partiya lirik hisslərlə əks olunaraq Zərifə Əliyevanın obrazını (Segah muğamının intonasiyaları) canlandırır. Orkestrdə ştrixlərin, ifa üsullarının tez-tez dəyişilməsi musiqi səslənməsini hər dəfə yeniləşdirir və şübhəsiz ki, bu yenilik əsas və köməkçi partiyaların qohumluq intonasiyaları sayəsində baş verir. Obraz-mövzuların belə intonasiya yaxınlığı, şübhəsiz ki, V.Allahverdiyevin dəst-xəttinə xas olan milli köklərə əsaslanır.

Poemanın işlənmə hissəsi həcminə görə çox böyük deyildir. Bu hissədə bəstəkar Müslüm Maqomayevin dahi şəxsiyyətə həsr etdiyi “Azərbaycan” mahnısından sitat şəklində istifadə

etmişdir. Bu mahnı vasitəsilə bəstəkar H.Əliyevin Azərbaycan, doğma xalqına, millətində olan sevgisini bir daha dinləyicilərə çatdırmışdır.

Repriza Şur ladı üzərində qurulmuşdur, amma bu bölmədə digər muğamlara yönəlmələr də mövcuddur (Çahargah, Əbu-əta muğamları). Qeyd etmək lazımdır ki, xalq yaradıcılığının bütün sahələrini, ümumiyyətlə, milli musiqi sənətini dərinlən bilən bəstəkar öz əsərində muğamlardan, muğam intonasiyalarından çox ehtiyatla, həssaslıqla və böyük ustalıqla istifadə etmişdir. Repriza yallı ritmindədir. Əsərin bu bölməsində xalqın birliyi, qəhrəmanlığı, mübarizliyi, əzmkarlığı təsvir olunur.

Mövzuların müxtəlif dəyişiklikləri musiqiyə dinamiklik, gərgin xarakter verir. bu hissədə tonallıqların və köməkçi partiyaların münasibətləri qorunub saxlanılır.

Reprizadan sonra koda səslənir və burada milli liderimizin obrazı yenidən canlandırılır.

Simfonik poemanın finalında təkrar edilən akkordlar əvvəlkindən fərqli olaraq ümid, inam və təcridən inkişaf edən dirçəlişin ifadəsi kimi təqdim edilir. Melodiyanın trubalar və eyni zamanda tamburo və litavraların ifasında səslənməsi sayəsində əsərin finalında H.Əliyevin zəfəri təntənəli, əzəmətli və təsirli musiqi ilə canlanır və beləliklə, bu mövzu milli liderimizin obrazı, dahiliyini bir daha təsdiq edir.

Əsəri Xalq artisti R.Abdullayevin idarəsi ilə Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət simfonik orkestri ifa edir. İdeya müəllifi və baş məsləhətçi millət vəkili F.Heydərövdür. Əsərə onun təşəbbüsü ilə musiqiyə uyğun olaraq ssenari yazılmış və film çəkilməmişdir. Ssenari müəllifi və rejissor yazıçı-publisist, “Çinar” jurnalının baş redaktoru Nazim Əkbərovdur. Bu filmi kinematografiya sahəsində simfonik janrın ekran təcəssümü baxımından ilk uğurlu iş hesab etmək olar.

“Heydər Əliyev. Ömür yolu” simfonik poemasının film versiyası hal-hazırda Heydər Əliyev Fondu, Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyi, o cümlədən Azərbaycanın bir çox dünya ölkələrində fəaliyyət göstərən səfirliklərində qorunub saxlanılır.

İstənilən janrda yazılmış hər hansı bir musiqi əsəri özündə yalnız müəllifinin şəxsi düşüncələrini, dünyaya baxışını və baş verən hadisələrə fərdi münasibətini əks etdirmir, həmçinin onun mənsub olduğu xalqın əsrlərlə yaşatdığı mənəvi dəyərlərinin səciyyəvi keyfiyyətlərini də izah edir. Bəstəkar V.Allahverdiyevin “Heydər Əliyev. Ömür yolu” simfonik poemasını da bu baxımdan yüksək qiymətləndirmək olar. Və qürurla qeyd etmək lazımdır ki, əsər yaxın keçmişdə Azərbaycan xalqının həyatında baş verən gerçək hadisələri özündə əks etdirərək gözəl bir sənət nümunəsi kimi milli musiqi mədəniyyəti tarixinə daxil olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Novruzov A. Vasif Allahverdiyevin solo tar üçün “Qarabağ” balladası. Məqalə. “Musiqi dünyası” jurnalı 3-4/33 2007, 82-85s.
- 2.Raufqızı Aytən. Azərbaycan bəstəkarlarının birhissəli əsərlərinin janr və üslub xüsusiyyətləri. Monoqrafiya. Bakı, “Elm və təhsil”, 2010
- 3.Мустафаева С.И.Исполнительский анализ «Детской сюиты» Васафа Аллахвердиева”. Методическое пособие. Bakı, “Bizim kitab”, 2011
- 4.Qulamova J. “Sənət zirvəsinə aparən yollar”. Məqalə. “Mədəniyyət” qəzeti, dekabr, 2010.

**Naxçıvan Dövlət Universiteti,
Sənətsünaslıq elmləri doktoru*

Inara Maharramova

COMPOSER V. ALLAHVERDIYEV AND HIS “WAY OF LIFE”

The presented article is dedicated to the creation of Vasif Allahverdiyev, one of the talented representatives of the Azerbaijani composing school, especially his symphonic poem “Heydar Aliyev. Way of life”

V. Allahverdiyev is the author of works written in various genres and forms, with different themes, colorful character, bright style – symphonies, symphonic poems, instrumental works, songs and romances.

It is noted that the theme and content of this first large-scale work dedicated to Heydar Aliyev in Azerbaijani musical culture, were created in the 90s years of the XX century, after the composer’s personal meeting with the great leader in Nakhchivan.

The article defines the dramaturgy, compositional structure, some features of the musical language of the symphonic poem, the musical characteristics of the image of the national leader. Along with these the specific features of the mentioned poem and his significant role in the history of the Azerbaijan national music is revealed, as well.

Key words: *genre, style, symphonic poem, stylistic features, mugham, musical language.*

Инара Магеррамова

КОМПОЗИТОР В.АЛЛАХВЕРДИЕВ И ЕГО «ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ»

Представленная статья посвящена творчеству Васи́фа Алла́хвердиева, одного из талантливых представителей азербайджанской композиторской школы, в частности его симфонической поэме «Гейдар Алиев. Жизненный путь».

В.Аллахвердиев - автор произведений, написанных в разных жанрах и формах, с разной тематикой, колоритным характером, ярким стилем- симфоний, симфонических поэм, инструментальных произведений, песен и романсов.

Отмечается, что тема и содержание этого первого крупного произведения в азербайджанской музыкальной культуре, посвященного Гейдару Алиеву, были созданы в 90-х годах XX века, после личной встречи композитора с великим лидером в Нахчыване.

В статье определяются драматургия, композиционная структура, некоторые особенности музыкального языка симфонической поэмы, музыкальная характеристика образа общенационального лидера. Одновременно выявляются своеобразные качества и роль упомянутой поэмы, важная роль ее в истории нашей национальной музыки.

Ключевые слова: *жанр, стиль, симфоническая поэма, стилистические особенности, мугам, музыкальный язык.*

(AMEA-nın məxbir üzvü İnara Məhərrəmovə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 10.08.2021

Son variant 10.09.2021